МЕТАКОМПОНЕНТИ ЛІНГВОСАМООСВІТИ

Шумський О. Л.
доктор педагогічних наук, доцент,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

У статті виокремлено і схарактеризовано основні метакомпоненти лінгвістичної самоосвіти. Визначено, що метапізнання, як основна функція метакогнітивних процесів найвищого рівня, забезпечує цілісність процесу лінгвосамоосвіти. Розглянуто метакогнітивні стратегії, що використовуються в лінгвосамоосвітній діяльності.
Ключові слова: *лінгвосамоосвіта, іноземні мови, метапроцеси, стратегії.*

The paper highlights and characterizes the main metacomponents of linguistic self-education. It was ascertained that metacognition, as the main function of metacognitive processes of the highest level, ensures the integrity of the linguistic self-education process. The metacognitive strategies used in linguistic self-education are considered.
Keywords: *linguistic self-education, foreign languages, metaprocesses, strategies.*

У сучасному світі, що стрімко розвивається, спостерігається підвищення уваги до самоосвіти, що поступово займає пріоритетні позиції щодо розвитку особистості здобувача вищої освіти як суб'єкта навчальної діяльності. У самостійному опануванні іноземної мови цей процес передбачає, насамперед, невпинну роботу з підтримання й підвищення ступеня володіння іноземною мовою за допомогою лінгвосамоосвіти шляхом розширення іншомовних знань та розвиток мовленнєвих умінь та навичок.

Мета статті — виокремити і схарактеризувати основні метакомпоненти лінгвістичної самоосвіти та проаналізувати метапізнання, як основну функцію метакогнітивних процесів найвищого рівня, що забезпечує цілісність процесу лінгвосамоосвіти.

Вершиною ієрархії компонентів, які забезпечують цілісність процесу лінгвосамоосвіти, є метапізнання, як здатність особистості до крайнього прояву рефлексії лінгвосамоосвітньої діяльності. Метапізнання, як функція метакогнітивних процесів найвищого рівня, є граничним ступенем когнітивної активності особистості, оскільки вможливлює формування узагальненої картини світу, будування життєвих планів, вибір масштабних життєвих цілей, визначення специфіки і спрямованості пізнавальної діяльності та її основних стратегій, — тобто «ті неповторні та унікальні риси, що характеризують людину саме як суб'єкта пізнання» [3, с. 204].

 10.34142//2708-4809.SIUTY.2022.157

Однак, необхідно акцентувати на тому, що саме рефлексія, інтегрована в кожний аспект метапізнання, є основним засобом його розвитку, оскільки лише шляхом рефлексивного аналізу суб'єкт усвідомлює специфіку своєї діяльності, особливості завдань і конкретного контексту, а також може здійснювати моніторинг та контроль власної активності.

Вивчення широкого кола джерел дозволило виявити, що концепт «метапізнання» тлумачиться вченими як: «мислення про пізнання», «пізнання особливостей мислення», «контроль над пізнанням», «знання про знання», «мислення про мислення». Актуалізація метапізнання відбувається через два основні його аспекти — метакогнітивне знання та метакогнітивний контроль. При цьому метапізнання формує як знання та контроль пізнавальних особливостей суб'єкта, так і знання та контроль пізнавальних процесів. Отже, завдяки такій дуальній структурі метапізнання здобувачі освіти в процесі лінгвосамоосвітньої діяльності здатні усвідомлювати власні когнітивні процеси та їх базові детермінанти (особистісні характеристики, особливості задач та наявних в арсеналі суб'єкта когнітивних стратегій), а також контролювати та регулювати когнітивну активність шляхом використання стратегій планування, моніторингу, оцінки та модифікації мислення.

Уважаємо за доцільне коротко схарактеризувати такі беззаперечно важливі для лінгвосамоосвіти метапроцеси, як: метакогніція, метарозуміння, метапам'ять, метарефлексія, метакомунікація.

Так, стрижневим у концепції метапізнання є поняття «знання та пізнання щодо пізнавальних явищ», або «мислення стосовно власного мислення». Уже в самій етимології поняття «метакогнітивний» міститься вказівка на вихід за межі когнітивної підсистеми психіки («мета»); момент виходу до іншого якісного стану — регулятивного. Тому метакогнітивні процеси — це не лише і не стільки «над»-когнітивні процеси, скільки «пост»-когнітивні, тобто регулятивні. Відзначимо, що метакогнітивні процеси дозволяють контролювати декілька рівнів регуляції діяльності, зокрема: регуляцію її виконавської складової, стратегій її здійснення та власних психічних станів. Отже, метакогніція — це знання про пізнання та здатність здійснювати постійну свідому рефлексію власних процесів мислення, як «своєрідний загальнопсихологічний «еквівалент» метакогнітивних феноменів» [1, с. 68], контролювати й керувати ними.

Метарозуміння належить до знання про розуміння та регулювання процесу свого розуміння [2, с. 233].

Термін «метапам'ять» означає здатність суб'єкта відслідковувати й керувати процесами запам'ятовування, зберігання та витягання інформації; знання про власну пам'ять, зокрема, її зміст, процеси та стратегії

запам'ятовування; а також знання про те, які чинники впливають на ефективність мнемічної діяльності [5, с. 31–32].

Варто зазначити, що в процесі лінгвосамоосвітньої діяльності предметом рефлексії може бути і сама рефлексія або інші психічні стани особистості. В такому випадку рефлексія може виступати як метастан, який називають «рефлексія над рефлексією», «авторефлексія», «метарефлексія». Однак, слід уточнити, що рефлексія над власним «станом рефлексії» не створює якоїсь принципово нової якості, а лише свідчить про ускладнення, власне, стану рефлексії, як метастану.

Важливою метакогнітивною навичкою в контексті лінгвосамоосвіти є метакомунікація, або комунікативна рефлексія. Рефлексія в цьому сенсі розглядається як суттєва складова сформованості вміння спілкування та міжособистісного сприймання, а також як специфічна здатність людей до взаємопізнання. Високий рівень розвитку метакомунікативних функцій суб'єкта в процесі спілкування проявляється в багаторівневості рефлексивного відслідковування перебігу комунікативного акту.

Отже, основними компонентами метапізнання є метакогнітивні знання, як усвідомлення поточних когнітивних процесів та їх основних детермінант, а також метапізнавальний контроль і регуляція когнітивної активності шляхом планування, моніторингу, оцінки та модифікації мислення. Рівень управління компонентами метапізнання зумовлюється вибором відповідних стратегій, які визначаються як певний алгоритм дій, установлення послідовності мислення та поведінки для одержання результату. Навчальні стратегії, сформовані на основі комплексу первинних автоматизованих навчальних дій, до складу яких входять усталені способи оброблення інформації, оцінки, контролю та регуляції власної діяльності, є результатом вибору людиною конкретних дій з безлічі інших, що ґрунтуються на сталих індивідуальних характеристиках особистості — ціннісних орієнтаціях, здібностях, мотиваційній спрямованості [4, с. 28]. Стратегія, як план ментальних дій, реалізується за допомогою низки тактик — елементарних навчальних дій, що входять до складу стратегій та усвідомлено застосовуються здобувачами освіти.

Метакогнітивні стратегії, виступаючи провідним чинником «стратегічності поведінки», — яка визначається кількістю та ефективністю стратегій, що використовуються в лінгвосамоосвітній діяльності, — дозволяють здобувачам освіти самостійно вибудовувати власну траєкторію лінгвосамоосвіти, а також набути «самості», тобто суб'єктності не лише стосовно зовнішнього, але й свого внутрішнього світу. Саме «стратегічність поведінки» є провідним чинником, що забезпечує ефективність лінгвосамоосвіти в цілому, адже завдяки цьому будь-яка проблема, що вини-

кає, репрезентується одразу на декількох когнітивних рівнях, а її вирішення повністю усвідомлюється та відслідковується.

У якості прикладів метакогнітивних стратегій, що забезпечують високу продуктивність лінгвосамоосвіти, можна навести такі: виявлення та аналіз повторюваних мовних паттернів, моніторинг правильності і граматичної будови рідного та іншомовного мовлення, ретельний аналіз помилок тощо, що дозволяє (особливо метакогнітивно обдарованим суб'єктам) швидше розуміти змістову будову мовлення, правильніше відгадувати і добудовувати значення малознайомих слів у фразі, (якщо в цьому є необхідність) тощо.

Як бачимо, метакогнітивні стратегії працюють у тандемі зі спеціальними предметними стратегіями і можуть бути використані під час самонавчання всіх видів мовленнєвої діяльності.

Список використаних джерел

1. Brawn A. Metacognition, executive control, self-regulation, and other more mysterious mechanisms. In F. E. Weinert, R. H. Kluwe (Eds.). *Metacognition, motivation and understanding*. Lawrence Erlbaum. 1987. P. 65–116.
2. Flavell J. Metacognitive aspects of problem solving. The nature of intelligence. Earlbaum. 1976.
3. Nelson T. Metacognition: Core readings. Allyn and Bacon. 1993.
4. Weinstein C., Palmer D. Learning and study strategies inventory (LaSSI). H&H Publishing Company, Inc. 2012.
5. Wellman, H. Metamemory revised. *Contributions to human development*. 1983. #9. P. 31–51.